

Janko Moder. Ovaj je prijevod prof. Moder priredio na temelju izvrsnog francuskog prijevoda Bible de Jerusalem. Bibličari prof. dr. A. Ambrožič i pok. prof. dr. S. Cankar su prijevod stručno pregledali, tako te je usklađen s izvornikom, a opet preveden na izvrstan slovenski jezik. Prof. Moder je naime poznati stručnjak za slovenski jezik i književnost. Prijevod je doista elegantan, koncizan.

Unatoč tolikim izdanjima Svetoga pisma Novoga zavjeta u samo nekoliko godina, u tako malom narodu kao što je to slovenski, objelodanio je lanjske godine i prof. dr. France Rozman prijevod Novoga zavjeta (samo Evandjelja). Ovaj Rozmanov prijevod je po mnogome jedinstven. Rozman je preveo Evandjelja s grčkog izvornika. To samo po sebi ne bi predstavljalo neko posebno dostignuće. I u nas su zadnjih godina izišla dva izvrsna prijevoda Novoga zavjeta, oba s grčkog izvornika, prijevod prof. Rupčića i prijevod dr. Bonaventure Dude i dr. Jerka Fućaka. Oba su prijevoda dobro i izvrsno primljena u našem narodu. Prijevod Novoga zavjeta Duda i Fućaka dapače doživio je već nekoliko izdanja za samih pet-šest godina, što je također značajna pojava za naš narod. Dakako, isto vrijedi i za Rupčićev prijevod u Bibliji KS. Međutim, Rozmanov se prijevod po nečemu razlikuje i od Rupčićeva i od Duda-Fućakova prijevoda. Rozman je, naime, sudjelovao na seminarima za prevodioce Biblije koje je i u nas organiziralo Britansko biblijsko društvo. Na tim je seminarima upoznao načela prevodenja Svetog pisma u suvremeni govorni jezik jednog naroda. Rozman je, poučen iskustvom koje je Svjetsko biblijsko društvo, a posebno Britansko biblijsko društvo imalo u prijevodima Biblije na suvremeni jezik, preveo Sveto pismo s grčkog izvornika na suvremeni govorni slovenski jezik. Sveto pismo Novoga zavjeta napisali su grčkim jezikom ljudi kojima grčki jezik uopće nije bio materinski (izuzmimo Luku i eventualno Pavla). Oni su svi po redu bili Semiti te su pišući evandjelja i poslanice grčkim jezikom zapravo u glavi mislili aramejskim odnosno židovskim jezikom. Pisali su dakle u židovsko-aramejskom duhu i mentalitetu. Da bi suvremeni čovjek mogao razumjeti poruku Svetoga pisma Novoga zavjeta, prevodilac mora o tome voditi računa. Izraze mora ne samo točno i doslovno

prevoditi, nego ih često mora i prereći, pretočiti u izraz koji suvremenu čovjeku najbolje odgovara. To je metoda koju u prevodenju Biblije upotrebljavaju prevodioci Svjetskog biblijskog društva (UBS). Predstavnici tog Društva organizirali su u nas nekoliko seminara za prevodioce Biblije na suvremeni govorni jezik. Plod tih seminara bio je prijevod Evandjelja na srpski jezik i sada Rozmanov prijevod Evandjelja na slovenski jezik. Rozman je prevodeći Sveto pismo na slovenski jezik strogo poštivao pravila i načela Biblijskog društva. Poštivao je činjenicu da su evanđelisti bili Semiti i da im grčki jezik nije bio materinski nego zapravo strani jezik, jezik koji su oni naučili bilo u školi bilo kroz kontakt s Grcima. Oni su mislili semitski, a izražavali se grčki. Odatle tako snažan utjecaj židovsko-aramejskog jezika na Novi zavjet. Rozman je, imajući to u vidu, pokušao prereći mnoge izraze koji su sami po sebi suvremenu čitatelju nejasni. Prevodilac ipak u tome nije pretjerivao. Nastojao je ostati vjeran izvorniku ne samo u duhu nego i u slovu. A ono što nije mogao ili htio radikalno sprovesti u tekstu, sproveo je u svome kratkom komentaru. U komentaru je riječi i izraze koji se nalaze u tekstu, a suvremenu čitatelju su nejasni, lucidno, bistro i kratko protumačio. Ta njegova tumačenja su pravo biserje njegove egzegeze odnosno njegova komentara Novoga zavjeta. Taj komentat olakšava čitatelju čitanje i omogućuje mu razmatranje evanđeoskih tekstova.

Rozmanov prijevod Evandjelja izišao je u suradnji sa Svjetskim biblijskim društvom (UBS), što je jedinstven slučaj za naše prilike i za naše tlo. Učinio je to prije njega u novije vrijeme još samo dr. Čarnić na srpskom jeziku. Tako je njegov, Rozmanov, prijevod doista ekumenski prijevod. A to je velik doprinos ekumenizmu u nas. Prijevod preporučamo svima koji slovenski mogu čitati.

Adalbert REBIĆ

Albano Vivala, LA CONDITION COLLEGIALE DES PRETRES AU IIIe SIÈCLE (Theologie historique 14) Beauchesne, Paris 1971. Strana 421.

Istina, ova je knjiga izišla već prije 9 godina. Trebali smo je prikazati već davno prije. No do nje sam došao tek

ovih dana. Po svojoj tematici i ozbiljnosti obrade čini mi se veoma važnom pa je stoga ovdje prikazujem.

Pisac je istražio ne samo lik svećenika (dužnosti, povlastice, službe, karakter svećeništva) nego naprosto sav kulturno-regijski ambijent III. stoljeća u kojem su se postupno stabilizirale crkvene strukture. Dapače, uzeo je u obzir i vrijeme koje je tom stoljeću prethodilo (II. stoljeće) i vrijeme koje je slijedilo poslije ovog stoljeća (IV. stoljeće). Tako ova studija postaje za sve koje zanima povijest Crkve i razvoj crkvenih struktura u vrijeme od II. do IV. stoljeća od izvanredno velike koristi. Pisac se potrudio osvijetliti svećenikov lik i njegovo stanje sa svih strana.

Pisac najprije razlaže vrlo mnogostruktu terminologiju u vezi sa svećenicima. Uzima u obzir ne samo rimsku crkvenu pokrajinu nego i ostale velike crkvene pokrajine kao što su Aleksandrija, Sirija i Kartaga. Istražuje na temelju izvora do kojih je mogao doći. U izlaganju se stalno poziva na izvorne tekstove. Tako je rasvijetlio mnoge nejasnoće koje su u vezi sa svećeničkim nazivima postojale u ranijim studijama o III. stoljeću. U svojoj studiji pisac donosi često veoma opsežne tekstove, in extenso, tako da se čitalac lako može uvjeriti u teze koje autor postavlja i uvjeriti se da one nisu proizvoljni piščev zaključak nego su utemeljene na izvorima.

Što se tiče terminologije oko »svećenika«, važno je imati na umu da su svećenici dobivali naslove koje su imali članovi gradskih prezbiterija u Rimskom carstvu. Prezbiteri su bili na onoj razini u Crkvi na kojoj su bili senatori u gradskoj upravi. Prezbiterium je bio zamišljen kao crkveni senat koji je bio sabran oko biskupa. Takvo strukturiranje svećeništva po uzoru na gradsku upravu bilo je uvjetovano time što je kršćanstvo u to vrijeme bilo uglavnom još samo »gradska« religija. Tek u III. stoljeću kršćanstvo se počinje širiti i po selima i većim naseljima. (Iz ovog konteksta nastaje naziv »pagani«, to jest »oni koji nastavaju sela«, »seljaci« za one koji nisu kršteni i stoga ne pripadaju crkvenoj zajednici. Danas je — na žalost — obratno: »seljaci« su kršćani a »stanovnici gradova« bivaju brzo dekriztijanizirani te se već može govoriti o »gradskim nekršćanima«).

O ulozi crkvene hijerarhije u III. stoljeću važno je imati na umu i to da

je tada još uvijek bilno snažno uvjerenje — i nauka — da je sav narod Božji, združen u Kristu, »svećenički« narod Božji. I upravo članovi tog Božjeg naroda kao članovi Božjeg naroda zvali su se »laici« (od grčkog »laos« znači »narod«). Laik dakle nije prvenstveno onaj koji nije svećenik, različit od svećenika. »Laik« je član Božjeg naroda. I svećenik-prezbiter bio »laik«; i »episkop je u tom smislu bio »laik«. No u tom »narodu« Božjem (grč. laos) episkopi i prezbiteri stvarali su posebnu zajednicu koja je bila odijeljena za službu Božju (»odijeljen« na grč. »kleros«). »Kler« je onaj dio »laika« koji imaju u Crkvi posebnu službu i posebnu zadaću.

Svećenici u III. stoljeću čine skupinu vjernika koji se na posebni način vežu uz biskupa i sabiru se oko njega kao oko svojeg predsjedavatelja. Oni stvaraju posebnu grupu kojoj predsjedava biskup. Otvoreno je pitanje da li je biskup bio član tog prezbiterijuma ili je stajao iznad prezbiterijuma. Uostalom, to pitanje je na neki način otvoreno i u dokumentima II. vaticanskog sabora. Mnogi misle da je on bio jednostavno član tog prezbiterijuma, ali je imao jurisdikciju koju ostali članovi prezbiterijuma nisu imali (smio je predsjedavati euharistiji i pokornike pomirivati s Crkvom te ih pripuštitati sakramentima euharistije). U latinskim se tekstovima »biskup« često zove jednostavno »sacerdos maximus« ili »pontifex maximus«, što znači »najviši svećenik« (što je uostalom bio izraz poganske religije koji je bez skrupula preuzet u kršćansku terminologiju).

Pored prezbitera postojali su i *dia-konoi* (dakoni). Među njima su uz bok muškarcima stajale i žene koje su se onda zvale »đakonise«. Prezbiterom se postajalo »polaganjem« ruku. Taj običaj su kršćani naslijedili od Židova. U Židova je polaganje ruku pri podjeljivanju neke službe (npr. rabsinke) imalo odlučnu ulogu.

Članovi su prezbiterijuma zajedno s biskupom imali trostruku službu: upravljati zajednicom, poučavati i dijeliti sakramente. U pogledu upravljanja biskup je imao najvažniju riječ. On je bio vrhovni poglavar zajednice. Ali članovi prezbiterijuma, prezbiteri (svećenici), u tome mu pomažu: savjetuju ga i glasaju o njegovim odlukama, odluke prihvaćaju ili odbijaju (što je rjeđi slučaj). Isto to vrijedi i za naučavanje. Prezbiteri u zajedniš-

tvu s biskupom naučavaju nauku koju su predajom i pismima naslijedili od Isusovih učenika. Bilo je vjernici koji su se u to doba (a već i u vrijeme sv. Pavla) zvali »doctores« (grč. »didaskaloi«). Oni su redovno bili članovi prezbiterijuma. Oni su propovijedali Riječ Božju. Imali su osobitu službu u odnosu na katekumene: poučavali su ih u vjeri i pripremali na krštenje i sv. potvrdu, koji su se tada zajedno podjeljivali. Bili su smatrani prorocima. Bili su odgovorni za pravovjernost u naučavanju. Imali su za to karizmu. Episkopoi-biskupi imali su karizmu upravljanja. Što se tiče svečanog čitanja i tumačenja Evandjelja, to je spadalo na biskupa: on je unutar liturgije jedini imao pravo suvereno tumačiti Evandjelje. Tà, biskupom je obično postojao najvršniji među »doktorima«.

Od sakramentalne djelatnosti članovi prezbiterijuma su krstili, slavili euharistiju i dijelili sakrament pokore, ali sve to samo po nalogu i dopuštenju episkopa-biskupa. Moramo imati na umu da su svi članovi prezbiterijuma živjeli zajedno s episkopom-biskupom u malim mjestima i gradovima. Euharistiju su stoga uvijek slavili zajedno. Euharistijsko slavlje je predvodio episkop-biskup. U to vrijeme su pojedinačne, samotne euharistije nezamislive. Euharistije se slavi zajedno. To je uvijek bila »koncelebracija«. Kod slavljenja euharistije prezbiteri sjede oko biskupa, a đakoni i laici stoje oko njih. Prezbiteri su osim svega ovoga imali dužnost i povlasticu birati biskupa. U to vrijeme biskupa su birali vjernici, dakako preko članova prezbiterijuma. Zato su mogli episkopima odnosno biskupima postati samo vrlo sposobni prezbiteri, oni koji su se odlikovali u propovijedanju, naučavanju (koji su bili »doctores«) i upravljanju. Obično su dolazili u pitanje samo uzorni očevi, očevi u podmakloj dobi to jest u zrelim godinama, koji su iza sebe imali odgojiteljsko iskustvo, iskustvo koje su najprije dokazali odgojem svoje djece. Djeca su im morala biti uzorni građani. U pogledu biranja biskupa pitalo se i laike. Oni su davali svoj pristanak.

Svećenici su živjeli u narodu. Ni po čemu se nisu razlikovali od ostalih članova kršćanske zajednice osim po vladanju. Nisu nosili posebno odijelo niti ikakve posebne znakove. Obično su vršili i neku građansku djelatnost kojom su zasluživali kruh za se i za

svoje obitelji. No, bilo im je preporučeno izbjegavati »svjetske« poslove. Neki su živjeli od darova koje su za njih skupljali vjernici. Laicima je bila dužnost uzdržavati episkopa-biskupa i prezbitere. Te dužnosti već onda laici nisu uvijek zdušno vršili, pa postoje mnoga i česta upozorenja da plaćaju za uzdržavanje svojeg biskupa i svojih prezbitera.

Prezbiteri-svećenici bili su oženjeni. Neki su crkveni pisci i oci dapače celibat odnosno beženstvo za prezbitere energično odbijali (tako među ostalima Origen i Klement Aleksandrijski, inače predstavnici ozbiljne duhovnosti) i to s utemeljenjem da su i Isusovi apostoli bili oženjeni. I zapadani su oci, kao npr. Ciprijan, zastupali mišljenje da prezbiteri trebaju biti oženjeni. Za njih je to naravni i normalni način življenja, premda beženstvo visoko cijene. Ali, već je onda bilo nekih koji su smatrali da bi svećenici, odnosno prezbiteri, ipak trebali živjeti u celibatu. Navodili su za to obično teološke razloge. Kod mnogih je bila po srijedi poganska predodžba o spolnom činu kao činu koji onečišćuje čovjeka. Ta je poganska predodžba kasnije prisutna kod mnogih kršćanskih pisaca.

Klerici su već u to vrijeme popustili raznim grijesima pa su bili često i prekoravani zbog nemoralnog življenja. Osobito im se zamjerava oholost, strast za vladanjem, strast za novcem... Međutim, premda je bilo biskupa i svećenika koji su imali pogrešaka, ipak im se trebalo pokoravati. U ovo vrijeme neki crkveni pisci (upravo već spomenuti Origen, Klement Aleksandrijski, Ciprijan...) pišu da biskupi posjeduju božansku vlast. U to se vrijeme ono stanovito ranije demokratsko upravljanje pretvara postupno u apsolutističko upravljanje. Biskupu se s vremenom pripisuje sve više vlasti. U nekim ga zajednicama čak »pobožanstvenuju«. On stanuje u posebnim odajama, odijeljen od ostalog svijeta, od ostalih »laika« (članova Božjeg naroda). Dapače, pristup k njemu je strogo zabranjen. To je bio rimsko-poganski utjecaj koji je predodžbe o »pontifexu maximusu« sada postupno prebacivao na kršćanskog episkoposa-biskupa. Zato su u mnogim crkvenim zajednicama prezbiteri tada imali još samo neko simboličko značenje. Dakako, to nije bio slučaj u svim kršćanskim zajednicama. One su se u tome međusobno vrlo razlikovale.

U tom je pogledu najekstremnije bilo u sirsrim crkvama.

Mjesnim se crkvama u to vrijeme još uvijek pripisuje velika autonomija. Za sv. Ciprijana npr. sveopća Crkva (*ekklesia katholicè*) je zapravo savez mjesnih Crkava. Unatoč takvom shvaćanju, vrlo je živo općenje među pojedinim Crkvama. Biskupi se često dopisuju, zajedno sastaju, zajedno vijećaju (sabori, koncili, sinode). Prezbiteri se osjećaju članovima ne samo svojeg mjesnog prezbiterijuma nego i drugih prezbiterija, sveopće Crkve. Zato se dopisuju ne samo sa svojim biskupom (s kojim su redovito usmeno općili) nego i s biskupima drugih gradova. Njima se tuže na postupke svojeg biskupa, od njih traže savjet u poteškoćama sa svojim biskupima. Jer nisu uvijek svi biskupi bili dobri. Bilo je vrlo zločestih biskupa, već onda kao što će ih i kasnije biti.

Kako se iz ovih nekoliko slika vidi, ova je studija vrlo zanimljiva i bit će svakome koji se zanima za povijest Crkve, osobito pak za povijest svećenstva, od velike koristi. Pisac u toj knjizi na vrlo zanimljiv način prikazuje svekoliku crkvenu kulturu trećeg stoljeća.

Adalbert REBIĆ

J. Toulat, FAUT-IL TUER PAR AMOUR? L'EUTHANASIE EN QUESTION, Paris, Pygmalion, 1976., 249 str.

J. Toulat, svećenik, novinar, pisac brojnih knjiga s teološkom tematikom pokušava u knjizi »Faut-il tuer par amour? L'euthanasie en question« odgovoriti na nekoliko ključnih pitanja o eutanaziji: može li se izazvati smrt na izričito traženje neizlječivog bolesnika, dokle se može produžavati biološko-vegetativni život ljudi u agoniji, može li se bolesniku reći istina o njegovom neizlječivom stanju, treba li legalizirati eutanaziju i slično.

Pod naslovom *Novi zahtjevi* (str. 11—23) pisac konstatira da se na raznim stranama Evrope osjeća pritisak na javno mnijenje i na zakonodavstvo da se ozakoni eutanazijska praksa. Na poseban način valja spomenuti da je već 1935. godine u Engleskoj osnovano Voluntary Euthanasia Society s nakanom da se u toj zemlji ozakoni »mercy killing« (ubijstvo iz samilosti).

Kao polaznu točku susreta s nekoliko najpoznatijih pariških liječnika-

-profesora (str. 25—52) J. Toulat je upotrijebio manifest, objavljen 1974. godine u američkoj reviji »The Humanist«, koji govori o oporuci onih koji žele posredstvom eutanazije dostojno umrijeti.

Prvi od profesora-liječnika s kojim je autor vodio razgovor bio je Jacques Monod, nobelovac i direktor Pasteurovog instituta u Parizu. Kao jedan od potpisnika manifesta, ovaj ugledni učenjak rekao je da se, uz izvjesne manje korekcije, slaže s njegovim sadržajem i da je za praktičnu primjenu eutanazije, naglasivši da bi bilo puno bolje da se o njoj manje govori a da ju se više prakticira. Bolesnik treba otkriti istinu i dati mu do znanja da je njegovo stanje kritično. Sigurno je, kaže dalje J. Monod, da primjena eutanazije nije lišena eventualne zlorabe, poput one od strane nacista.

Glasoviti pedijatar i profesor Robert Debré je protiv primjene aktivne eutanazije, iako smatra da nema smisla u beskraju produživati čisto biološko-vegetativni život. Slično mišljenje dijele R. Gutmann, P. Milliez, A. Minkowski i J. Lasnner.

Pisac knjige kontaktirao je i medicinsko osoblje koje, budući da je u stalnom dodiru s bolesnicima, najviše osjeća teret patnje neizlječivih bolesnika unutar raznih bolnica i liječilišta (str. 53—64).

Pod naslovom *Terapeutska pomama* autor dotiče vrlo osjetljivo pitanje »beskorisnog« trošenja na »izgubljene slučajeve«. Svjedoci smo čestih prigovora, koji se nerijetko čuju od medicinskog osoblja i drugih, kako nema smisla pod svaku cijenu produžavati život kada ni uložena ogromna materijalna sredstva ni veliki napori medicinskog osoblja ne donose pozitivne rezultate, dok se tim istim sredstvima moglo spasiti one koji su imali izgleda za ozdravljenje (npr. žrtve teških prometnih nesreća), ali nisu dobili potrebnu pomoć ni medicinska sredstva (npr. krv) pomoću kojih bi bili spašeni.

Govoreći o promjeni zakona u prilog legalizaciji eutanazije (str. 81—94) autor u više navrata ističe već spomenutu opasnost od zlorabe. Na isti problem navraća i kasnije (str. 151—172) kada govori o eutanazijskoj praksi u Njemačkoj za vrijeme Hitlera.

Posebno poglavlje posvećeno je problemima roditelja mongoloidne i druge nenormalne djece (str. 117—151).